

Dialektologiamme nykynäkymiä

Heutige Wege der finnischen Dialektologie. Toim. HEIKKI LESKINEN. *Studia Fennica, Review of Finnish Linguistics and Ethnology*, 24. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1980. 189 s.

1.

Tämän tästä olen todennut suomen kielen vierailevana professorina Göttingenissä, että fennistiikan kysymykset kiinnostavat saksalaisia kielentutkijoita. Fennistiikka koskettaa kuitenkin myös muita. Hiljan kysyi eräs göttingeniläinen maantieteilijä kiinnostuneena suomalaisesta nimistöntutkimuksesta. Hän sai omien tutkimustensa tarpeisiin tiedon nyt esiteltävässä kirjassa olevasta Eero Kiviniemen kirjoituksesta. Fennistiikasta kiinnostuneita on enemmän kuin Suomessa ehkä arvataankaan, mutta valitettavasti juuri tuon tieteenalan kirjallisuus on kielellisistä syistä ulkomaisten tutkijain lähes saavuttamattomissa.

Yrityksiä kielimuurin murtamiseksi on kyllä tehty mutta ei likikään tarpeeksi. Ilmeisesti syksyn 1980 fennougristikongressin innoittamina on joukko suomalaisia dialektologeja lähtenyt esittelemään oman alansa kysymyksiä ulkomaisille tutkijoille. »Heutige Wege der finnischen Dialektologie» yhdeksine kirjoittajineen vie nyt suomalaisen murteentutkimuksen ajatuksia

maailmalle. Miten onnistuneesti, siihen pyrin vastaamaan seuraavassa. Esittelen kirjoitukset kirjan järjestystä noudattaen. Artikkeleille, joissa on tutkimuksellisuutta, olen varannut enemmän tilaa kuin niille, jotka ovat lähinnä aiempien tutkimusten tiivistelmiä. Lopuksi koetan luoda kirjasta kokonaiskuvan ja arvioida sen sopivuutta ulkomaiselle lukijakunnalle.

2.

Kirjan johdanto dialektologiamme nykytilasta ja tehtävistä on HEIKKI LESKISEN käsialaa. Lukija erottaa siinä selvästi viisi jaksoa: 1) suomalaisen dialektologian juuret 1870-luvulta 1890—91 ilmestyneeseen Eemil Nestor Setälän Yhteissuomalaiseen äännehistoriaan, 2) murteentutkimuksen eri alueet eniten harrastetusta äänneopista vähiten harrastettuun syntaksiin, 3) tutkimusmetodien kehitys, 4) murteentutkimuksen laajentuminen käsittämään myös uusia puhekielen muotoja ja 5) loppukatsaus, jossa korostetaan murteentutkimuksemme jatkuvuuden ja mukautuvuuden merkitystä otettaessa vastaan dialektologian uusia haasteita. Murteentutkimuksen merkitys kielihistorialle tulee selvästi osoitetuksi. Niin ikään kirjoittaja korostaa murteiden tuntemuksen tärkeyttä suomen yleiskielen luonteen ymmärtämiselle. Esitys on tiivis, sisällökäs, olennaiseen keskittyvä. Kun se on rakenteeltaan selvästi viisijakoinen, sitä olisi ollut helppo esim. typpografisin keinoin vielä jäntevöidä.

TERHO ITKOSEN kirjoitus *ts*-yhtymän historiasta suomen länsimurteissa sopii teoksen ensimmäiseksi kirjoitukseksi: se käsittelee keskeisiä dialektologiamme kysymyksiä. Mitä selvitettävää *ts*:n vaiheissa vielä on? Viitattuaan aiemmin (ensi kerran 1972) käsittelemiinsä kielenilmiöiden yleisiin ikäyskriteereihin kirjoittaja mainitsee eräiden lähinnä äänneopillisten länsimurteisuuksien joukossa muutoksen *ts* > *ʈʈ* ja kysyy, onko tuo muutos suhteellisesti ja absoluutisti ajoitettavissa.

Asian taustan valaisemiseksi Itkonen esittää katsauksen *ts*:n murre-edustukseen ja *ts* > *ʈʈ* -muutoksen ikäystä koskeviin aiempiin käsityksiin. Hän pitää ilmeisenä, että muutos on toteutunut viimeistään keskiajalla, ja pohjaa käsityksensä mm. *ʈʈ*:n ja siihen perustuvien edustumien laajaan levikkiin: länsimurteet ja suurin osa itämurteita.

ts > *ʈʈ* -muutoksen ikäykseen liittyy kysymys *ʈ*-äänteen synnystä. Kirjoittaja tarkastelee asiaa kulloisenkin konsonanttisysteemin kokonaisuuden kannalta. Ensin on katsaus *t* + sibilantti -yhtymien kehitykseen, lähtökohtana varhaiskantasuomen suhteet. Kolmesta affrikaatasta on käsiteltävän aiheen kannalta tärkein geminaatta-affrikaatta **t't's*, jonka edustaja *c'c* (vahva aste) : *cc* (heikko aste) lapin kielessä muistuttaa joka suhteessa geminaattaklusiilien edustusta (vrt. esim. *t't* : *tt*). Luonnollista on tämänkin perusteella tarkastella affrikaattojen ja klusiilien kehitystä rinnan ja verrata astevaihtelukaavoja toisiinsa. Myöhäiskantasuomen vaihtelukaavat ovat niin foneettisen kuin fonologisen systeemin kannalta symmetriset, paitsi että yksinäis-affrikaatan kohdalla on aukko. Epäsymmetrian poistamiseksi on eri ims. kielissä ja murteissa menetelty eri lailla. Suomen länsimurteissa on valittu siinä mielessä konservatiivi tie, että klusiilin + homorgaanisen spirantin yhtymän alkuperäinen foneeminluonne on pyritty säilyttämään ja tultu spiranttiin *ʈʈ* (: *ʈʈ* tai *ʈ*). Millä tavoin?

Kirjoittaja liittää soinnittoman spirantin synnyn niiden astevaihtelusuhteissa tapahtuneiden muutosten yhteyteen, jotka

toteutuivat varhain suomen kielen erilliskehityksen aikana. Kun geminaattaklusiilien heikot vastineet lyhetessään siirtyivät yksinäisklusiilien sarjaan, saivat yksinäisklusiilien heikot vastineet foneemin luonteen. Klusiilien fonologinen systeemi oli muuttunut kolmiportaiseksi, esim. /*tt*/ : /*t*/ : /*δ*/. Näin oli syntynyt uusi soinnillisten spiranttien ja soinnittomien klusiilien oppositio.

Affrikaatan heikko aste pyrki niin ikään lyhenemään. Lopputulos *ts* olisi kuitenkin, päinvastoin kuin klusiilitapauksissa, merkinnyt uuden yksinäiskonsonantin /*c*/ syntymistä. Kun uusi soinnillisten spiranttien foneemisarja samanaikaisesti pyrki vahvistamaan asemiaan, systeemin rasi-tukseksi tullut /*c*/ joutui väistymään: *δ* synnytti rinnalleen *ʈ*:n, artikulatorisen sukulaisensa; vahva aste *ʈʈ* selittyy täysin geminaattaklusiilien astevaihtelun pohjalta. Kuten Setälä jo aikoinaan huomautti, *ʈ* on artikulatorisesti *t*:n ja *s*:n välillä; lopputulos on siis artikulatoris-foneettisestikin helppo ymmärtää. Ajoituskysymys on täten saanut jo osittaisen ratkaisun: *ʈ* on syntynyt *δ*:n foneemistuesssa. Merkille pantavaa on, että *ʈ*:n ja *δ*:n häviäminen lounaismurteissa ja niiden liepeillä ovat niin ikään samanaikaisia ilmiöitä.

Kirjoittaja kysyy vielä, voitaisiinko muutoksen absoluuttia ajoitusta tarkentaa. Germaaniseen äännesysteemiin kuuluivat alkuaan sekä *ʈ* että *δ*; *ʈ* soinnillistui skandinaavisella taholla vuoden 700 tienoilla. Sen sijaan *ts*-yhtymä ei kuulunut vanhaan germaaniseen systeemiin, ja kantaskandinaaviseen kielimuotoon se ilmaantui noin 550–800 jKr. Kirjoittajan mielestä on ajateltavissa, että muutos *ts* > *ʈʈ* on tapahtunut niillä kaksikielisillä, joiden germaaniseen systeemiin *ts* ei kuulunut mutta jotka tunsivat *ʈ*:n. Jos tämä systeemi on ollut kantaskandinaavinen kielimuoto, muutoksen terminus ante quem olisi vuosien 550 ja 700 välillä, ja noiden äännesubstituutioiden aluetta olisi ollut Länsi-Suomi, jonne rajoittuvat myös monet germaanisat lainasanat. Muutoksen juuret olisivat siis olleet omassa äännerakenteessa, mutta muutos olisi ehkä saanut

alkusysäyksen vieraan kielen vaikutuksesta.

Kirjoitus on johdonmukainen, selkeä esitys hyvästä aiheesta. Sen pääanti on *ts* > *ʃʃ* -muutoksen ajoituksen ja kyseisen spirantin synnyn selvittäminen, mutta siinä on muutakin uutta. Johtaessaan kirjavaa nykyedustusta lähtökohdastaan *ʃʃ* : *ʃ* kirjoittaja mm. esittää kiintoisan selityksen siitä, miten hämäläis-pohjalainen astevaihtelun tasoittuminen (*ʃʃ* : *ʃ* > *ʃʃ* : *ʃʃ*) voisi olla yhteydessä *δ* > *l* -muutoksen kanssa ja miten täten olisi tullut *tt* : *tt* -tyyppiin (esim. *mettä* : *mettän*).

ʃ:n synnyn selvittelyssä kirjoittaja käyttää klassisen fonologian menetelmiä ja nimenomaan huomauttaa siitä, että generatiivin fonologian menetelmin ei asiassa olisi päästy umpikujaa pitemmälle. Äänneistön systeeminluonne tulee tuon tuosta ilmi, ja taitavasti kirjoittaja tukeutuu André Martinet'n selitykseen espanjan kielessä tapahtuneesta vastaavasta muutoksesta (*ts* > *ʃ*). Vaikka kirjoitus on täynnä asiaa, se on ulkomaisenkin lukijan hallittavissa, varsinkin kun kirjoittaja on käyttellyt apuna myös typografian keinoja. Otsikko on »Zur Geschichte der *ts*-Verbindung in den westfinnischen Dialekten». Olisin valmis hyväksymään myös otsikon »Zur Geschichte der finnischen *ts*-Verbindung».

EERO KIVINIEMI esittelee suomalaista paikannimistöntutkimusta. Hän käsittelee lähinnä 1970-luvun toponymian tuloksia ja katsoo tutkimushistoriallisen taustan selvittelyn vain joissakin kohdin aiheelliseksi. Näkyvän sijan on sen sijaan saanut Suomen ruotsinkielisen nimistön tutkimus.

Selvitettyään ensin nimistöntutkimuksen kehitystä eräänlaisen aputieteen asemasta itsenäiseksi tutkimusalaksi kirjoittaja käsittelee nimistönkeruun taustaa ja merkitystä onomastiikalle. Keruumenetelmiin on vain viittauksenomainen katsaus, mutta arkistointikysymyksiä kirjoittaja pohtii tarkemmin. Hänen mielestään nimien arkistointitapa jopa ohjaa tulevaa tutkimusta. Tarkasteltavana ovat myös etymologointikysymykset. Ainakin yhtä tärkeää kuin nimien alkuperän selvittäminen on Kiviniemen mielestä nimisysteemien ku-

vaaminen. Kritikoituaan nimitysperusteisiin pohjaavaa vanhaa mallia Kiviniemi esittelee Kurt Zilliacuksen luoman uuden analyysimallin, joka merkitsee luokittelun johdonmukaistumista ja monipuolistumista. Vaikka kirjoittaja ei pidä uuttakaan mallia täysin valmiina, hän puolustaa sitä lähinnä skandinaavisten kollegojen kritiikiltä. Uuden mallin puolesta puhuu sekin, että sitä on onnistuneesti sovellettu käytäntöön. Kirjoittaja tekee selkoa näistä sovelluksista, varsinkin vuosina 1975–78 ryhmätyönä tehdystä kokeilusta, jossa tutkittiin nimiarkistoihin koottujen tietojen sopivuutta tietokoneohjelmiin.

Kirjoituksessa käsitellään myös paikannimien syntytapaa: onko paikannimet rinnastettava appellatiiveihin, vai onko paikannimistöä pidettävä erityisenä systeeminä ja nimenmuodostusta tämän systeemin säännöistä riippuvana ilmiönä? Kiviniemi tekee eron vanhemman ja nykyisen kannan välillä; hän korostaa paikannimistön systeeminluonnetta ja selvittelee omien tutkimustensa pohjalta etenkin mallien osuutta nimenmuodostuksessa. — Lopuksi ovat esittelyvuorossa muut tutkimusalueet: lainanimet ja nimien lainaustavat varsinkin suomenruotsalaisen nimistön pohjalta käsiteltynä sekä tietyn alueen koko nimistön sisältävät paikallismonografiat.

Kirjoitus on suurimmalta osalta teoreettisen pohjan selvittelyä, joltain osin ihan teknis-teoreettinen. Havainnollisuus kärsii osin siitä, että aineistoa on esitelty vain nimeksi; esim. partisiippinimistä olisi kaivannut edes mallin ulkomaisia lukijoita varten. Lukija vakuuttuu siitä, että puoli-toista viime vuosikymmentä on suomalaisessa onomastiikassa ollut todella vilkkaan toiminnan aikaa. Tutkimus on monipuolistunut, ja varsinkin tutkimuksen metodinen pohja on kokeilujen kautta uudistunut. Kirjoittaja sanoutuu monessa kohti irti menneestä ja jättää tutkimushistoriallisen taustan selvittämisen ehkä liiankin vähälle. Hyvä on ollut korostaa sitä hedelmällistä yhteistyötä, joka on vallinnut suomalaisessa onomastiikassa suomen- ja ruotsinkielisten tutkijoiden välillä. (Kirjoituksen sanamuodosta »Später hat Zilliacus

seine Theorie weiterentwickelt, auch in Zusammenarbeit mit finnischen Namenforschern - → saa valitettavasti sen käsityksen, ettei Kurt Zilliacus olisi kansallisuudeltaan suomalainen.) Tietysti puheeksi tulee myös se laajempi yhteistyö, jota on tehty yhteispohjoismaisina hankkeina. Ehkä tuo virittää entistä laajempia kansainvälisiä kontakteja. Myönteisenä seikkana on pantava merkille sekin, että kirjoittaja tämän tästä ohjaa lukijoita suomalaisen onomastiikan lähteille.

TAPANI LEHTINEN selvittelee ims. kielten *-aida-, *-äidä- verbien vaiheita, varsinkin niiden syntyhistoriaa väitöskirjansa pohjalta. Lehtinen jakaa kyseiset johdokset kontinuaatiiviseen tyyppiin (esim. *heläjää*, sen rinnalla *helisee*) ja »sekatyyppiin», joka on käsiteltävän aiheen kannalta kontinuaatiivityyppiä tärkeämpi. Hän selvittää aiempia käsityksiä *-aida- verbien alkupe- rästä sekä niitä jälkiä, joita näistä verbeistä on ims. taholla; sen jälkeen hän jaottelee johdokset eri ikäryhmiin — periaatteessa samanlaisin kriteerein, kuin Terho Itkonen on käsitellyt kielenilmiöiden yleisiä ikäysperusteita esim. kirjoituksessaan »Historiantakaiset Häme ja Suomi kielen- tutkijan näkökulmasta» (Hist. Aikakaus- kirja 1972). Tarkoituksena on ollut van- himpien *-aida- johdosten selville saami- nen. Vanhimman ryhmän etymologia- ja johtosuhteita käsittelevää katsausta seuraa *-aida- verbien synnyn selvitys.

Vaikka Lehtinen katsoo *-aida- ja -aise- johdostyyppien vielä myöhäiskantasuo- messa jyrkästi eronneen toisistaan, hän yh- tyä jo aiemmin esitettyyn käsitykseen ver- bien likeisestä sukulaisuudesta ja peruste- lee kantaansa seuraavasti: koska *-aida- tyyppin diftongi ei voi olla alkuperäinen, sen on perustuttava -aise-tyypin äännekan- taan, jonka diftongin *i* on säännöllistä tietä syntynyt **η*:stä. *-aida- verbeihin on tultu -aise- verbeistä *-ada- verbien mallin mu- kaan (esim. *tervasin* : **tervadan* = **avaisin* : *x*, josta *x* = **avaidan*), kuten D. V. Bubrih on jo 1948 osoittanut. Kehitys, joka kanta- suomessa näyttää koskeneen suurinta osaa -aise- verbejä, on eri ims. kielissä ollut eri- lainen. Esim. suomessa on -aise- tyyppin

produktiivius merkinnyt *-aida- tyyppin aseman heikkenemistä, kun taas karjalais- ja vepsäläispohjaisissa kielissä, varsinkin vepsässä, on havaittavissa päinvastaista kehitystä (esim. **avaisin* : **avaidan* = *potkai- sin* : *x*, josta *x* = **potkaidan*).

Jo tässä pääjuonessa mutta myös tässä mainitsemattomissa ekskursseissa kirjoitta- jan taito on joutunut kovalle koetukselle varsinkin siksi, että käsiteltäviä johdoksia koskeva todistusaineisto on joltain osin jo pahasti historian hämärässä. Lehtinen on aineistoaan johdonmukaisesti analysoimal- la silti päätenyt luotettavan tuntuiseen lopputulokseen. Eri asia on, onko hän on- nistunut noiden johto-opin mutkien esityk- sessä niin, että fennistiikkaan perehtymät- tömät ulkomaiset lukijatkin vakuuttuisivat asiasta. Luulen, että heillä on vaikeuksia kirjoituksen omaksumisessa. Itsellenikin jäi epäselväksi esim. se, miksi kirjoittaja on pi- tänyt Bubrihin analogiaverrantoa *makasi* : **makada* = *katkai-* : **katkaida*- kronolo- gialtaan virheellisenä, kun hän on edellä hyväksynyt analogiaverrannon *tervasin* : **tervadan* = *avaisin* : **avaidan*. Kirjoitus ei ole kirjan helpoimpia.

HEIKKI LESKISEN käsialaa on johdannon lisäksi kirjoitus murteentasoittumiskysy- myksistä kannakselaisten siirtolaisten ja heidän jälkeläistensä nykyisen puhekielen pohjalta tarkasteltuna. Se perustuu Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen tutkimushankkeeseen, joka toteutettiin — keruutyön osalta yhdessä Suomen kielen nauhoitearkiston kanssa — 1970-luvulla. Tutkimuskohteiksi valitut pitäjät Heinjo- ki, Kirvu ja Kurkijoki edustavat kaak- koismurteiden eri osia. Aineisto, yhteensä noin 100 tuntia nauhoitteita, on niin hein- jokelaisten kuin kirvulaisten osalta peräi- sin heidän sijoituskunnistaan Vihdistä ja Orimattilasta yhden kylän alueelta, kun taas kurkijokelaisia on nauhoitettu neljässä alasatakuntalaisessa kylässä. Käsiteltävät piirteet on valittu niin, että esiintymien määrä on riittävä myös tilastollisten las- kelmien tekoon. Oikeastaan tästä syystä 15-kohtainen luettelo koostuu käytännöl- lisesti katsoen vain äänneopillisista piirteis- tä.

Leskinen on ottanut selvittääkseen neljä kysymystä: 1) millä tavoin uusi asuinympäristö vaikuttaa murteen muuttumiseen, 2) miten murteen väistyminen vaihtelee ikäryhmittäin, 3) missä määrin kielellisiä eroja on eri sukupuolten välillä, 4) mitkä alkuperäisen murteen piirteet säilyvät parhaiten, mitkä taas katoavat herkimmin sekä mitkä kielelliset syyt edistävät yksityisten ilmiöiden väistymistä ja määräävät periaatteessa murrepiirteiden katoamisjärjestyksen? Lukija saa näihin kysymyksiin seuraavat vastaukset.

Murteen väistyminen riippuu suuresti elinympäristöstä. Alkuperäinen kielimuoto on säilynyt parhaiten syrjäisissä kyläyhteisöissä, joissa tulokkaita ja heidän jälkeläisiään on kantaväestöön nähden enemmistö. Tällainen esimerkki oli Vihdin Vanjärvi, jossa heinjokelaisilla kielenoppailla vanha murrekanta oli 87-prosenttisesti säilyneenä. Kirvulaisilla murteen väistymiseen (vanha murrekanta vain 71-prosenttisesti säilyneenä) näytti vaikuttaneen kaupunkimaisen Orimattilan keskukseen läheisyys ja kurkijokelaisilla (prosenttiluku 73) asutuksen hajanaisuus. Nämä tulokset kirjoittaja on saanut keski-ikältään noin 60-vuotiaiden kielestä (vanhin kielenopas syntynyt 1897, nuorin 1932).

Kielellinen vaihtelu eri ikäryhmien välillä on selvää: mitä nuorempi kielenopas on, sitä vähemmän hänen puheessaan on kaakkoismurteisuuksia. Kehitys kulkee tosin ennemminkin mutkitellen kuin tasaisesti. Jo vanhimmassa ikäryhmässä saattaa olla henkilöitä, jotka pyrkivät karttamaan alkuperäistä puhetapaansa. Toisaalta on keski-ikäisiä, jotka tietoisesti vaalivat vanhoja kaakkoismurteisuuksia. Varsinkin keski-ikäisille on kuitenkin tyypillisintä eräänlainen sekakielisuus: heillä on kaakkoismurteisuuksien rinnalla täysin epäjohdonmukaisesti niin länsimurteisia kuin yleiskielisiä piirteitä.

Sukupuolten väliset kielelliset erot ovat selvät vanhimmassa ikäryhmässä, joissa naiset ovat miehiä paremmin säilyttäneet vanhan murrekannan. Keski-ikäisillä erot ovat jo tasoittuneet, ja nuorimmissa ikäryhmässä, ainakin joissakin yksityistapauksissa,

tytöt ovat poikia herkemmin luopuneet vanhempien vaalimasta puhetavasta.

Vanha kaakkoismurteinen kanta on pitänyt parhaiten puolensa silloin, kun se on saanut tukea yhtäläisestä tulomurteen kannasta. Vanhat kielelliset tottumukset ovat säilyneet hyvin myös sellaisissa tapauksissa, joissa sopeutuminen uuteen murreympäristöön olisi vaatinut alkuperäisen äännesysteemin muutosta. Joissakin tapauksissa näyttää säilymisen syynä olevan se, että uuden murteen ja yleiskielen mallit ovat olleet omaksuttaviksi liian mutkikkaat. Herkimmin ovat väistyneet taas sellaiset piirteet, jotka ovat vieraita niin yleiskielelle kuin tulomurteelle ja joiden tilalle on ollut helposti omaksuttavissa uusi kanta. Jos yleiskielen ja tulomurteen kanta eroavat toisistaan, omaksutaan tällöin yleensä yleiskielinen ilmaus.

Kirjoittaja on rajannut aiheen mielestäni oikein: käsitellyksi ovat tulleet murteenhäviämisiongelman pääkysymykset. Tämän tutkimuksen piiriin on ollut mahdotonta sisällyttää tarkkaa tilastollista kuvausta siitä periaatteesta kiintoisasta kysymyksestä, mikä on uuteen kantaan siirtäessä ollut yleiskielen ja mikä paikallisen murteen vetovoima. Niin ikään yksilöliisiin eroihin kirjoittaja on kiinnittänyt huomiota vain harvoissa tapauksissa, tuolloin ansiokkaasti ja aineistoaan kriittisesti analysoiden. — Aineiston käsittely osoittaa vankkaa tutkijanotetta. Taulukkoon 4, jonka tehtävänä on osoittaa, missä määrin vanhan kannan säilyneisyydessä on eroja eri pitäjien kesken, ei nähdäkseen olisi kuitenkaan saanut sisällyttää yleisgeminaatiota. Kurkijokelaisten vanhaa kantaahan, päinvastoin kuin heinjokelaisten ja kirvulaisten, pönkittää tulomurteen kanta. Mukaan ei liioin olisi pitänyt ottaa pronomineja *mie*, *sie*, *müö*, *tüö* ja *hüö*, koska noissa tapauksissa kirvulaiset, päinvastoin kuin heinjokelaiset ja kurkijokelaiset, saavat tukea tulomurteen kannasta.

Kirjoittaja on selkeän tehtävänasettelun pohjalta saavuttanut vakuuttavan tuntuisia tuloksia. Kun esitys on teknisestikin havainnollinen ja varsinkin kun aihe on kiintoisa, kirjoitus on mitä sopivinta mai-

nosta dialektologiamme nykynäkymistä.

AILA MIELIKÄINEN käsittelee suomen itämurteiden geminoitumisilmiöitä eteläsavolaisten murteiden näkökulmasta. Hän esittää asian taustaa vain nimeksi ja mainitsee jo parilla ensimmäisellä sivulla tapauksia paitsi soinnillisten yksinäiskonsonanttien geminoitumisesta (*ihmisennä, antannu, vaimmo, koirra* jne.), jotka eivät sovi yleis- eivätkä erikoisgeminaation piiriin, myös soinnillisten geminaattakonsonanttien lyhentymisestä (*känän, ümmärän* jne.). Tehtävänasettelusta selviääkin näkökulman avartuminen: tarkoituksena on tutkia mainitunlaisia soinnillisten konsonanttien kvantiteetinmuutoksia ja varsinkin geminoitumista entistä laajempaa taustaa vasten sekä selvittää, mikä on noiden kvantiteetinmuutosten suhde yleis- ja erikoisgeminaatioon. Lähtökohtana olevissa eteläsavolaisissa murteissa tunnetaan niin yleisgeminaatio kuin soinnillisten konsonanttien piteneminen ja lyheneminen, mutta erikoisgeminaatiosta on näkyvissä vain oireita.

Aineisto soinnillisten konsonanttien kvantiteetinmuutoksista on esitetty foneemeittain ja muotoryhmittäin. Runsaan materiaalin pohjalta kirjoittaja toteaa, että geminaattojen lyheneminen toteutuu usein ensi tavun pitkän vokaaliaineksen jäljessä (*täänä*) ja painottomissa asemissa (*kevänä*); geminaatat ovat sen sijaan yleensä säilyneinä pitkän vokaaliaineksen edellä (*tüöllä, pojallä*), sivupainollisen tavun lyhyen vokaalin edellä (*pojallakkī*) ja jäljessä (*ihmisellä*), ts. samoissa asemissa, joissa esiintyy soinnillisten yksinäiskonsonanttien kahdentumista (*tüönnä, aikoinnä, kotonnakkī, vanhempanna*).

Tällaista »suffiksaalia geminoitumista» on selitetty eri tavoin. Mielikäinen ei pidä selityksiä ainakaan täysin riittävinä eikä katso, että geminaattojen lyhenemisen aiheuttama tendenssianalogia voisi selittää kaikkia tapauksia. Hän päätyy varsinkin tyyppien *tüöllä* ja *tüönnä* perusteella kysymään, mikä yhteys soinnillisten konsonanttien pidentymisilmiöllä on itämurteiden yleis- ja erikoisgeminaatioon.

Itämurteiden erikoisgeminaatio on tä-

hänastisessa tutkimuksessa selitetty yksinkertaisesti yleisgeminaation laajentumaksi. Kirjoittaja käsittelee geminaatiokysymyksiä niin kirjallisuuden, mm. viime vuosisadan lopulla ilmestyneiden lähteiden, kuin nykyedustuksen pohjalta ja päätyy pitämään tavanomaista selitystä kyseenalaiseksi tai ainakin liian yksioikoiseksi. Tässä ei voida referoida kirjoittajan monipolvista todistelua. Mainitsen siitä vain lopputuloksen: sekä vanha lähdeaineisto että geminaatiosta tehdyt viimeaikaiset havainnot viittaavat siihen, että itämurteiden erikoisgeminaatio on saanut alkunsa suffikseihin kuuluvista soinnillisista konsonanteista, ehkä ensi sijassa nasaaleista ja varsinkin *n*:stä. Erikoisgeminaatioon olisi tultu esim. seuraavasti joko alkuperäisen tai yleisgeminaatioitse syntyneen suffiksiin kuuluvan geminaatan pohjalta: *hajonnēt, lämmittännēt* → *antannēt, suannēt*.

Kirjoittaja on antanut vaikeaan kysymykseen niin mutkikkaan vastauksen, että enää ei tiedä, mikä on erikoisgeminaatiota ja mikä suffiksaalia geminaatiota. Tätä voisi pitää ennemminkin tutkimuksen ansiona kuin heikkoutena, jos voisi olla varma lopputuloksen paikkansapitävyydestä. Myönteisenä seikkana on pantava merkkile, että kirjoittaja on käyttänyt murremaantieteen keinoja hyväkseen. Kartassa 3 on tosin ehkä liian herkästi levikkialueiden perusteella yhdytty Kettusen kantaan, jonka mukaan *koirra*-tyyppi selittyisi tendenssianalogian pohjalta. Saman tien on huomautettava kartoista 1 ja 2. Edellisessä on esitetty suomen murrealueet verraten tarkasti, mutta ei voi olla ihmettelemättä, miksi eteläpohjalaiset ja keski- ja pohjois-pohjalaiset murteet on merkitty yhdeksi ryhmäksi. Toivomisen varaa on myös kartassa 2 ja sen karttamerkkien selityksissä; pahin lipsahdus on lounaismurteiden erikoisgeminaation merkinnässä (kartassa pystyviivoitus, selityksissä vaakaviivoitus, joka on yleisgeminaation merkinä). Kirjoittajan ja kääntäjän yhteistyö ei liioin ole sujunut kommelluksitta, mikä näkyy murre-esimerkkien käännöksistä (yksi esimerkki: *hermannilta heinä* 'vom Hermannstag bis zur Heuernte').

Kirjoitus on virikkeitä antava mutta vielä vähän luonnosmainen. Kun päättely perustuu kovin monessa kohdassa enemmän tai vähemmän epävarmoin tekijöihin, ei lopputuloksenkaan paikkansapitävyydestä voi olla varma; kirjoittaja toteaa itsekin, että asia vaatii lisätutkimuksia. Pienen kypsyttelyn jälkeen tutkimus olisi ollut valmis tarjottavaksi suomalaiseen dialektologiaan perehtyneille. Mutta jotta siitä olisi tullut edes jossain määrin sopiva dialektologiamme nykynäkymiä ulkomaisille lukijoille esittelevään kirjaan, se olisi kaivannut melkoisesti kohennusta. Geminaatioilmiöiden taustaa olisi pitänyt selvittää tarkemmin, esimerkistöä ja detaljitietoa karsia huomattavasti sekä muutenkin pyrkiä tiivistämään esitystä. Nyt ulkomaiset lukijat jäävät Lapin lumoihin viimeistään retkeiltäessä Peräpohjan murteissa, varsinkin kun nuo murteet ovat saaneet epäonnistuneen käännöksen »lappländische Dialekte». Tuosta murteistostahan vain kaita äärialue kuuluu maakunnallisesti Lappiin (aiemmin onkin saksannoksesta yleensä ollut »die Mundarten des äussersten Nordens», Ingrid Schellbach-Kopran tekemissä käännöksissä viime aikoina »die Mundarten des hohen Nordens»).

HEIKKI PAUNONEN johdattelee lukijoita suomalaisten kaupunkimurteiden tutkimuksen pariin. Hän tekee ensin selkoa Suomen kielioloissa viime vuosikymmeninä tapahtuneista muutoksista ja esittelee varsinkin amerikkalaisen William Labovin tutkimusten pohjalta uuden tutkimussuunnan taustaa, tehtäviä ja menetelmiä (näitä kysymyksiä kirjoittaja on käsitellyt aiemminkin eri yhteyksissä, jo Vir. 1971).

Teoreettisen alun jälkeen on lyhyt katsaus suomalaisten kaupunkimurteiden tutkimushankkeisiin. Kun työ on vielä kesken, kirjoittaja rajoittuu tarkastelemaan *d:n* ja *ts:n* edustusta Helsingin ja Tampereen puhekielessä ja koettaa siltä pohjalta tehdä yleisiä huomioita. Hän tekee ensin selkoa Helsingin ja Tampereen asutuksen kielellisestä taustasta, selvittelee — taulukoin esitystään havainnollistaen — kielenoppaiden sosiaali- ja ikäryhmittäistä jakaumaa, tulkitsee lähinnä pylväsdia-

grammein esitettyä aineistoa ja päättyy seuraavaan lopputulokseen.

Helsingissä ei vanhimpien työläistenkään kieli ole niin murreväriteistä kuin Helsingin työläiskortteleissa 1900-luvun alussa puhuttu kieli. (Voi kysyä, millaista tuo vuosisadan alun kieli on ollut.) Monet piirteet on leimattu provinsialismeiksi, ja niistä on luovuttu eri syistä. Joko on haluttu lähestyä sivistyneistön puhekieltä, tai asiaan on ollut vaikuttamassa 1800-luvun lopulta peräisin oleva kielellinen purismi. Entisten murteellisuuksien tilalle on kuitenkin saatettu omaksua uusia murteellisuksia.

Ääriyhtymä Helsingin puhekielen kirjossa ovat toisaalta ensimmäisen sosiaaliryhmän vanhat naiset, joilla puheen kirjakielisuus ulottuu jopa lauserakenteeseen asti, ja kolmannen sosiaaliryhmän vanhat miehet, jotka ovat muita paremmin säilyttäneet vanhan murrekannan. Yleensä voidaan sanoa, että mitä ylempään sosiaaliryhmään henkilö kuuluu, sitä kirjakielisempää hänen puheensa on; naiset ovat kaiken lisäksi taipuvampia kuin miehet käyttämään kirjakielisiä ilmauksia. Nuorille on sosiaaliryhmästä riippumatta sen sijaan ominaista kirjakielisyyksien välttely; selvimmän tämä ilmenee nuorilla naisilla.

Kielelliseen vaihteluun näyttää kuitenkin vaikuttavan puhujan ikä enemmän kuin sosiaaliryhmä: kielelliset erot samanikäisten eri sosiaaliryhmiin kuuluvien kesken ovat vähäisemmät kuin samaan sosiaaliryhmään kuuluvien eri-ikäisten välillä.

Tampereen tulokset ovat samansuuntaiset kuin Helsingin. Tärkeimpiä eroja ovat seuraavat: 1) kaikkein muodollisimminkin puhuvien kielessä on murteellisuuksia enemmän kuin pääkaupunkilaisilla, 2) lähimpänä yleiskieltä on, päinvastoin kuin Helsingissä, keski-ikäisten akateemisesti sivistyneiden naisten kieli, 3) kirjakielistä poikkeava puhetapa, joka on ominaista nuorten helsinkiläisten naisten kielelle, kuuluu Tampereellakin varsinkin nuorten naisten kieleen.

Kirjoittaja on ollut siinä mielessä vaikean tehtävän edessä, että hän on joutunut tekemään päätelmänsä vain kahden piir-

teen ja kahden kaupunkimurteen perusteella. Osin tästä syystä mutta osin varmasti siksi, että kirjoitus on tarkoitettu ulkomaisille lukijoille, kirjoittaja on katsonut parhaaksi pysytellä pääasioiden esityksessä ja jättää ehkä kiintoisatkin yksityiskohdat selittämättä. Mieleeni tulee esim. vaihtelu *ht : h*, joka varsinkin Helsingissä mutta Tampereellakin näyttää olevan yllättävän voimistuva piirre ja jonka ei tarvitse kummallakaan taholla olla pelkästään itämurteisuus.

Vaikuttaa siltä, että sosiolingvistiksessä tutkimuksessa esitetään usein päätelmiä, jotka olisivat ilman runsaita numerotietojakin ennustettavissa, tai sitten törmätään tapauksiin, joille ei näytä löytyvän lingvististä selitystä. Aivan liian harvoin kiinnitetään huomiota niihin moniin virhelähteisiin, joista erot voivat johtua. On esim. huomattava nauhoitustilanteen yleiskielistävää vaikutus henkilöillä, joilla kieli vaihtelee tilanteen mukaan yleiskielestä varsin murreväritteisiin puhekielen muotoihin asti. Jos aineisto voitaisiin kerätä normaalisti puhetilanteesta, saataisiin pitävämät ja varmasti murreväritteisemmät tulokset. Nyt tuloksiin vaikuttaa aivan liikaa se, millaisen roolin puhuja nauhoitustilanteessa valitsee.

Vaikka teoreettinen alku ja sitä seuraava empiirinen osa jäävät jossain määrin vieraiksi toisilleen, kirjoitus on varsin onnistunut kokonaisuus. Tekijä on ottanut huomioon lukijakuntansa niin aiheen valinnassa kuin havainnollisessa esitystekniikassa. Valitettavaa kuitenkin on, että kirjoituksesta puuttuu lähdeluettelo, josta ulkomainen lukija olisi selvästi nähnyt, millaisten lähteiden pohjalla suomalainen sosiolingvisti liikkuu, ja jossa olisi tavallaan tullut esitellyksi suomalainen, kirjoittajan johdolla toteutettu alan tutkimus. Katseltuaan varsinkin Helsingin puhekieltä osoittavia pylväsdiagrammeja lukija jää miettimään, onko Suomessa sosiaalisia murteita. Samaa kysymystä on pohdittu ennenkin, mutta aina on jääty vaille yksiselitteistä vastausta. Sopii kysyä, onko kirjoittaja ottanut asiaan kantaa seuraavassa: »Die wichtigste aussersprachliche Vari-

able, mit der die sprachliche Variation in Zusammenhang steht, ist heutzutage anscheinend das Alter des Sprechers: die sozialen Unterschiede [po. die sozial bedingten sprachlichen Unterschiede] innerhalb derselben Altersgruppe sind im Durchschnitt geringer als die durch die Altersgruppen bedingten Unterschiede innerhalb derselben Sozialgruppe.»

Paitsi Tapani Lehtistä liikkuu ALPO RÄISÄNENkin johto-opin parissa; hän tarkastelee kantasanan ja johdoksen suhdetta suomen kielessä. Kirjoittaja käsittelee kysymystä synkronisesta näkökulmasta mutta käyttää apuna myös diakronian keinoja. Tarkastelutapa on varsin konkreetti: johtosuhteet pyritään näkemään ja selittämään nykyisestä kielitajusta käsin.

Kirjoittaja pohtii ensin kysymystä, ovatko johtosuhteet aina yhdensuuntaisia kantasanaa johdokseen ja sen edelleen johdokseen (esim. *kala > kalastaa > kalastella*), kuten lingvistit yleensä esittävät, vai onko johdossarjoissa esimerkkejä myös muunsuuntaisesta kehityksestä. Vaikka johtaminen alun alkaen onkin ollut yksisuuntaista ($a > b > c$), näyttää kehitys nykyisen kielitajun pohjalta kuitenkin monessa tapauksessa toiselta. Kantaansa kirjoittaja perustelee ensiksikin sen Joensuun korkeakoulussa 1976 järjestämänsä testin avulla, jossa oli merkittävä annetuille johdoksille kantasana. Toiseksi kirjoittaja tukee kantaansa regressiivisen derivaation avulla. Mainitsen hänen esimerkeistään, jotka ovat peräisin etupäässä suomen murteista mutta myös lastenkielestä, yhden tapausryhmän. Vanhoihin omaperäisiin supistumaverbeihin, sellaisiin kuin *aidata* : *aitaan* (kantasana *aita*), *kerätä* : *kerään* (kantasana *kerä*), mukautuneiden ruotsalaisten lainasanojen *hoksata*, *meinata*, *tienata* jne. rinnalle ovat murteittain syntyneet substantiivit *hoksa* 'huomiokyky', *meina* 'tarkoitus' ja *tiena* 'ansio'. Nämä ja monet muut Räisänen esittämät esimerkit osoittavat, että johtosuhteet eivät kielitajussa ole yksisuuntaisia $a > b > c$ -suhteita vaan että historiallinen kantasana ja sen johdotset muodostavat sanaperheen, jossa vaikutusyhteydet käyvät eri suuntiin.

Vastatakseen kysymykseen, onko johdosten denominaalisuus ja deverbaalisuus aina yksiselitteistä, Räisänen erottaa »morfologisen» derivaation lisäksi »semanttisen» derivaation. Sillä hän tarkoittaa oikeastaan vain sitä, että puhuja käsittelee käyttämänsä johdoksen kuuluvan yhteen toisen samakantaisen sanan kanssa. Edellä mainitussa testissä esim. verbeillä *herkkenee*, *herkentyy* ja *herkistyy* on semanttisen derivaation näkökulmasta kantasana *herkkä*, verbeillä *pehmenee*, *pehmentyy* ja *pehmityy* sana *pehmeä*. Semanttisen derivaation kannalta olisivat verbit *herkentyy*, *herkistyy* ja *pehmityy* siis denominaalisia, kun ne perinnäisen morfologisen derivaation kannalta ovat deverbaalisia. Niin ikään kirjoittaja on osoittanut, miten perinnäisesti deverbaaleiksi katsottavat verbit *suudella* ja *juopotella* ovat syntyneet sanojen *suu* ja *juoppo* välityksellä ja johdossarjojen *sää* : *säätää* : *säädellä* ja *hahmo* : *hahmottaa* : *hahmotella* mallin mukaan, ilman korrelaatteja **suutaa* ja **juopottaa*.

Miten puhuja puhetilanteessa toimii: memoroiko hän johdotukset sellaisinaan vai johtaako hän ne kerta kerralta erikseen? Uudennoksen synnyssä ei muistilla ole mitään osuutta, mutta uudennoksen levitessä vaikuttavat ilmeisesti samanaikaisesti sekä muisti että kielen produktiivit säännöt. Kun johdos on jo vakiintunut kieleen, saattaa johtamisen ja muistin osuus monin tavoin muuttua (esim. *hymy* on semanttisen kehityksensä vuoksi täysin leksikaalistunut). Osa johdoksista näyttää kuuluvan leksikkoon, osa kielioppiin, mutta lukuisa ja vivahteikas tapausryhmä jää kuitenkin noiden ääripäiden väliin.

Segmentointikysymyksiä käsitellessään kirjoittaja kysyy, onko kantasanan ja johtimen raja aina selvästi erotettavissa. Paitsi tapauksia, joissa raja on selvä (*kana-la*, *älykäs*, *pää-kkö*), on myös johdoksia, joiden joko kantasana (*eukko*, *ukko*) tai johdin (*sokko*, *sisko*) on tyypistynyt tai joissa kantasanan ja johtimen välillä on tapahtunut äänne- ja muutos (esim. *eukko*, *veikko*). Tällaisiin segmentoinnin kannalta hankaliin tapauksiin on päädytty pyrittäessä siihen, että johdos kokonaisuutensa sopii kielen jo ole-

massa olevaan sanastoon.

Lopussa kirjoittaja tekee selkoa siitä, millä tavoin johdotuksia syntyy: 1) kantasanaan liitetyn johtimen avulla (*laul-ele-e*, *anta-utu-u*), 2) johdossarjojen ja korrelaatioiden avulla (esim. edellä mainitut *suudella* ja *juopotella*), 3) konkreetin mallisanan pohjalta (*anneskella* ← *pureskella*, *kanneksia* ← *pureksia*) ja 4) kantaan kuuluvien foneemien vaihtelun tietä (*hilkkua* ~ *hulkkua* ~ *holkkua* ~ *helkkyä* ~ *hylkkyä* ~ *hölkkyyä*).

Artikkeli on hyvää työtä, ja siinä on niin päätelmiä kuin esimerkkejä myöten tuoreen leima. Kirjoittajalla on ollut terävä »hoksa», kun hän on lukenut Pääntalon »porinointia» ja kun hän on Joensuun tulipalopakkasessa »juoksahdellessaan» tehnyt huomioita lasten kielestä. Kuitenkaan kirjoitus ei monista murre-esimerkeistä huolimatta edusta varsinaista dialektologiaa, varsinkin kun kirjoituksen alussa mainittu murremaantieteen hyväksikäyttökin jää koko lailla katteettomaksi lupaukseksi.

ILKKA SAVIJÄRVI kirjoittaa suomen murteiden kieltoilmausten redundanssista ja ellipsisistä aiempien tutkimustensa pohjalta. Hän selvittelee ensin suomen ja muiden uralilaisten kielten kieltoilmausten luonnetta ja historiaa ja jakaa kieltoilmaukset »obligatorisiin» ja »fakultatiivisiin». Edellisillä hän tarkoittaa jokaiseen täydelliseen kieltolauseeseen kuuluvia kieltoverbejä ja niihin liittyviä pääverbin kieltomuotoja (esim. *en tule*, *emme tulleet*), jälkimmäisillä taas niitä muita affikseja ja sanoja (esim. *-kaan*, *-kään*; *ainakaan*, *ensinkään*, *suinkaan*; *koskaan*, *mikään*, *yhtään*), joita käytetään obligatoristen kieltoainesten rinnalla ja jotka esiintyvät vastaavissa myönteisissä lauseissa toisenmuotoisina. Obligatoristen kieltoainesten puuttuminen päinvastoin kuin fakultatiivisten merkitsee lauseen elliptisyyttä.

Suomen kieltolauseille ominaisen kieltoilmausten redundanssin tutkimiseksi kirjoittaja on koonnut noin 8 800 kieltolauseita, joissa kaikissa on fakultatiivisia kieltoaineita ja jotka edustavat eri murrealueita. Aineisto on ryhmitelty erilaisia päämääriä varten kolmella tavalla ja saatu seuraavat tulokset (luvut ilmaisevat fakul-

tatiivisten kieltöainesten määrän sataa kieltolausetta kohti): 1) fakultatiivisten kieltöainesten määrä vaihtelee murrealueittain niin, että ääriluvut ovat lounaismurteiden 60 (idiolekteittainen vaihtelu 40—89) ja savolaismurteiden 35 (idiolekteittainen vaihtelu 17—56), 2) koska liitepartikkelitapausten (*minäkään, ollutkaan, sielläkään*) määrä pysyy kaikkialla suunnilleen vakiona (noin 15), johtuu murrealueittainen vaihtelu ensi sijassa muiden fakultatiivisten ainesten (*mikään, lainkaan, ollenkaan* jne.) erimääräisestä esiintymisestä (lounaismurteissa 45 ja savolaismurteissa 21), 3) fakultatiivisista sanoista jotkut ovat enemmän tai vähemmän ahdasalaisia länsimurteisuuksia (*koskaan, ollenkaan, lainkaan*), joidenkin (*kukaan, mikään*) taajuus pysyy kaikkialla suunnilleen samana; erityisasemassa on sana *mitään*, jonka vaihteluväli on 17 (lounaismurteet) — 8 (savolaismurteet).

Paitsi kiertoilmausten redundanssia suomen kielelle on ominaista kieltöverbien jättäminen pois tapauksissa, joissa lauseen kielteisyyden tulee ilmaista muulla tavoin. Savijärvi esittää aiempia huomioita ilmiöstä ja esimerkkejä eri murteista sekä tekee selkoa ilmiön esiintymisestehdoista; sen jälkeen hän tulkitsee kahden taulukon tuloksia. Edellisestä taulukosta käy ilmi, että fakultatiivisten ainesten määrä on normaalia pienempi elliptisissä yks. 1. persoonan tapauksissa (esim. lounaismurteissa 36 ja savolaismurteissa 33) mutta huomattavasti normaalia suurempi muissa persoonissa (lounaismurteissa 111 ja savolaismurteissa 66). Jälkimmäinen taulukko osoittaa, miten ellipsin osuus murteittain vaihtelee: kun esim. lounaismurteissa on viitosen ellipsitapausta sataa kieltolausetta kohti, niin savolaismurteissa on vain noin yksi tapaus. Vertaamalla näitä lukuja fakultatiivisten ainesten esiintymistä osoittaviin lukuihin voidaan todeta: mitä enemmän redundanssia, sitä enemmän ellipsiä ja mitä vähemmän redundanssia, sitä vähemmän ellipsiä.

Kun kirjoitus perustuu runsaaseen aineistoon ja kun tilastoja on ilmeisesti tullut oikein, saa tutkimuksesta varsin va-

kuuttavan kokonaiskuvan. Lounaismurteiden osalta jää kuitenkin kysymään, mikä on primaaria ja mikä sekundaaria: onko elliptisyys synnyttänyt redundanssia, vai onko runsas fakultatiivisten ainesten käyttö avannut portit ellipsille?

PERTTI VIRTARANTA tutustaa lukijat Suomen kielen nauhoitearkiston historiaan ja nykypäivään. Kirjoituksen alussa on paitsi katsaus niihin syihin, jotka johtivat arkiston perustamiseen, myös selvitys perustamisvaiheista. Tehtyään selkoa asetetuista tavoitteista hän käsittelee nauhoitusohjelmaa Suomessa ja Suomen ulkopuolella puhuttavien suomen murteiden tallentamisesta aina sukukielten ja enemmän tai vähemmän yleiskielisten uudempien puhekielen muotojen tallennukseen asti ja esittelee kielittäin arkistoon vuoden 1980 loppuun mennessä kertyneen 20 000 tunnin nauhamäärän.

Virtaranta käsittelee tarkoin suomalaista kenttätyötekniikkaa, jossain määrin myös arkistointia, litterointia ja litterointien julkaisemista sekä hahmottelee lyhyesti arkiston tulevia tehtäviä. Kun murteiden nauhoituksessa on päästy jo liki tavoitetta, pitäisi keruutyössä keskittyä sukukielten nauhoituksen lisäksi myös uusien puhekielen muotojen tallennukseen. Kirjoittaja on erityisesti huolissaan paitsi hakemistojen teosta, joka on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa ollut keskeytyksissä vuodesta 1976 alkaen, myös nauhoitteiden litteroinnista ja litterointien asianmukaisesta julkaisemisesta.

Kirjoitus poikkeaa sisällöltään suuresti muista artikkeleista. Kuitenkin on tärkeää, että tuo murteidemme tietopankki on tässä kirjassa tullut esitellyksi ulkomaisille lukijoille. Siksi keskeinen asema sillä on ollut ja tulee olemaan murteentutkimuksessamme.

3.

Miten kirja markkinoi nykyistä dialektologiaamme ulkomaisille lukijoille? Sisällöltään teos on sikäli onnistunut, että siinä on enin osa kirjoituksia vanhojen kansanmurteiden alalta; johdannossa Heikki Leskinen lisäksi huomauttaa, että dialektolo-

gian pääpaino vastakin on vanhojen kansanmurteiden tutkimuksessa. Tärkeää on toisaalta ollut esitellä myös dialektologiamme uusia tehtäviä, esim. kaupunkimurteiden tutkimusta ja murteiden tasoittumista. Maininnasta on kuitenkin jäänyt yksi alue, joka tosin on vasta tulossa tutkimuksen piiriin mutta jota Heikki Leskisen kirjoitus kyllä melkoiselta osin sivuaa: kahden puhtaan nykymurteen yhteensulautuminen. Tuo on työmaa, jota ei saisi unohtaa riennettäessä dialektologian perinnäisiltä alueilta enemmän tai vähemmän yleiskielistyneiden puhekielen muotojen tutkimuksen pariin.

Kirjan sisältö kuvastaa tutkimuksen käytäntöä hyvin sikäläkin, että pääpaino enimmissä tutkimuksissa on äänneopin kuvauksessa. Valitettavaa on kuitenkin, että dialektologiassamme niin keskeinen alue kuin sanastomaantiede, joka Euroopan kielikartastotyön johdosta on jälleen elpymässä, on jäänyt vaille edustusta. Epätasaisuutta merkitsee myös se, että muotooppia käsittelevät kirjoitukset ovat molemmat johto-opista; toista ei voitane edes lukea dialektologiaan kuuluvaksi.

Aiheet on enimmissä kirjoituksissa valittu hyvin, ja myös käsittelytapa on jotakin poikkeusta lukuun ottamatta tarkoitukseen sopiva. Kaipaamaan jäin kuitenkin jonkinlaista suomen murrealueiden yleisyyttä, josta olisi selvinnyt esim. se ulkomaisten tutkijoiden usein esittämä kysymys, miten kielenilmiöiden isoglossit Suomessa yleensä kulkevat ja miten murrealueet ovat muotoutuneet.

Teoksen saksannoksesta olen esittänyt joitakin huomautuksia. Jotkut epätarkkuudet tai suoranaiset virheet johtuvat selvästi siitä, että kirjoittajat eivät ole antaneet esim. murrenäytteiden kääntämiseksi riittäviä ohjeita kääntäjälle. Joissakin tapauksissa on turhaan luovuttu jo vakiintuneista käännöksistä (esim. yleisgeminatian ja erikoisgeminatian vanhat vastineet »primäre Geminatio» ja »sekundäre Geminatio» on korvattu uusilla: »Universalgeminatio» ja »Spezialgeminatio»). Korrehtuurinluvussa on jäänyt liiaksi huomaamatta tapauksia, joista entis-

ajan saksan opettajat olisivat sakottaneet yhdeksällä pisteellä kustakin. Kirjapainoteknisestikään teos ei täytä niitä vaatimuksia, joita kielitieteellisiltä julkaisuilta on totuttu odottamaan; esim. omina kappaleina olevat esimerkkijaksot on painettu melkein näkymättömällä nonparellilla eikä samankorkuisin kirjaimin kuin muu teksti.

»Heutige Wege der finnischen Dialektologie» sisältää niin uutta tutkimusta kuin vanhaa tutkimusta tiivistetyssä asussa, yleensä hyvää tutkimusta. Aikanaan näkee, miten kirjoitukset on pystytty ulkomailla omaksumaan. Helppoa luettavaa kirja ei kaikilta osin ole, eikä se aivan kaikissa suhteissa ole tarkoitukseensa niin edustava, kuin sen olisi toivonut olevan.

PEKKA LEHTIMÄKI